

УДК 81-115'37=162.1=161.2

DOI: 10.31471/2304-7402-2026-23(84)-105-116

**МЕНТАЛЬНИЙ ОБРАЗ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У ПОЛЬСЬКІЙ
ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ****Ольга Лазарович, Софія Фединчук***Карпатський національний університет імені Василя Стефаника;**76015, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.**email: if_filolog@ukr.net*

У статті здійснено порівняльний аналіз семантики лексем чоловік/mężczyzna та жінка/kobieta в українській та польській мовно-культурній традиції та шляхи формування їх ментального образу, який, як в українській, так і в польській мові базується на традиційних гендерних ролях, де чоловік асоціювався з силою, активною діяльністю, роллю голови сім'ї, а жінка – з емоційністю, турботою, материнством та берегинєю дому. Але мовна картина світу трансформується, народні уявлення про рольові моделі доповнюються сучасними концепціями партнерства та рівності, культурні коди рухаються від патріархальних стереотипів до моделі, що базується на рівних правах та індивідуальних якостях особистості, а, отже, і змінюється традиційний (стереотипний) образ чоловіка і жінки. Тому метою нашого вивчення є висвітлення результатів дослідження фрагменту мовної картини образу чоловіка та жінки у польській та українській культурі, аналіз їх спільних та відмінних рис у світлі сучасних гендерних досліджень.

***Предметом** дослідження є ментальний образ жінки і чоловіка у польській та українській мовній картині світу у двох споріднених мовах. Автори послуговуються **методом** семантичного, порівняльного аналізу з елементами когнітивного, структурного та описового. У **результаті** можна зробити висновок, що сучасний ментальний образ чоловіка та жінки суттєво змінився порівняно з традиційними уявленнями і в українській, і у польській культурі.*

***Ключові слова:** картина світу, ментальний образ, чоловік, жінка, конотації, контекст, порівняльний аналіз.*

Виклад основного матеріалу. Ментальний образ людини у мові та мовленні – це когнітивна репрезентація особистості, яка формується в свідомості мовця та відображається у його словниковому виборі, висловах, стилі спілкування і текстах. Це своєрідна «ментальна карта», яка включає уявлення про зовнішність, поведінку, психологічні якості, соціальний статус, моральні цінності та культурні очікування щодо конкретної людини або групи людей. Ментальні образи створюються під впли-

вом різних чинників: соціальних норм, культурних традицій, історичного досвіду, релігійних уявлень, стереотипів і мовних особливостей певної спільноти. Формування стереотипного чи ментального образу в світі гендерних досліджень розглядали такі українські науковці, як Маковійчук Л. [1], Дем'яненко Н. [2], Ковальова Г.П., Даніл'ян В.О. [3], Резнік А. [4], Ставицька Л. [6,7], Сукаленко, Т. [8], Шкіцька І. [9], а також польські дослідники Гжегорчикова Р., Панасюк Й., Пісарек В. [11, 16, 17] та інші.

Дослідження ментальних образів чоловіка і жінки у різних мовах є надзвичайно важливим в кількох аспектах:

1. *Культурно-соціальний аспект.* Мова відображає уявлення суспільства про гендерні ролі. У польській та українській мовах існують як спільні, так і специфічні уявлення про чоловіка і жінку, які формують поведінкові та соціальні очікування. Наприклад, стереотипи про «сильного і рішучого чоловіка» або «турботливу і ніжну жінку» відображають культурні норми і впливають на міжособистісну комунікацію [5].

2. *Лінгвістичний аспект.* Ментальні образи реалізуються через мовні засоби: лексичні, морфологічні та синтаксичні. Наприклад, у польській мові чітко виражені відмінності у формах родового відмінювання і фемінізації професійних назв, що підкреслює гендерні уявлення, тоді як в українській мові подібні явища проявляються дещо інакше, через суфікси та контекст. Аналіз таких відмінностей допомагає зрозуміти, як мова формує або відображає гендерні уявлення.

3. *Психолінгвістичний аспект.* Ментальні образи впливають на сприйняття і оцінку людини мовцем та слухачем. Гендерні стереотипи у мовленні можуть формувати упередження або очікування щодо поведінки чоловіків і жінок, що має значення для соціальної психології, перекладу, освіти і міжкультурної комунікації [8].

4. *Порівняльний аспект.* Дослідження ментальних образів у двох мовах дозволяє виявити спільні та відмінні риси уявлень про чоловіка і жінку. Це важливо для лінгвістичних досліджень, перекладу, навчання мовам та формування гендерно-чутливого мовлення [2, 3].

Вивчення ментальних образів чоловіка і жінки у польській і українській мовах дає змогу глибше зрозуміти не лише мовні структури, а й культурні та соціальні уявлення про людину, що реалізуються через мову. Це також допомагає відстежувати, як стереотипи та традиції впливають на комунікацію та міжкультурне розуміння. Ставицька Л.О. підкреслює, що "...стереотипізовані концепти фемінності та маскуліності є у кожній культурі, їм відводиться суттєвий простір в обрядах, фольклорі, міфологічній свідомості, "наївній картині світу", "масовій свідомості" [7, с. 35].

Аналізуючи образ чоловіка і жінки потрібно підкреслити, що в українській та польській культурі патріархальна модель суспільства має

глибоке історичне коріння. Ще Аристотель розглядав людське суспільство, де батько виконував роль носія влади, а жінка і діти – роль підлеглих. Мислитель розглядав три елементи влади: по-перше, влада господаря відносно рабів, по-друге, влада батька щодо дітей, по-третє, влада чоловіка щодо дружини... Умовно ці три види владарювання можна поділити на дві групи – влада над невіллями (рабами) і влада над дружиною та дітьми (вільними людьми) [4, с. 114]. Вже тоді чоловікові приписувалися активність, відповідальність та ініціативність, а жінці – пасивність і залежність.

Лексичні відмінності у відображенні чоловіка та жінки в українській і польській мовах проявляються через слова та вирази, що описують фізичні, соціальні та психологічні характеристики людини, а також через терміни, що позначають соціальні ролі. В українській мові чоловіка зазвичай описують словами *сильний, рішучий, відважний, господар, захисник, лідер, твердий*. Для жінки характерними є *красива, ніжна, турботлива, чутлива, мудра, мати, берегиня, господиня, дружина, лагідна*. Для позначення соціальних ролей жінки використовують фемінітиви: *директорка, вчителька, лікарка*, тоді як чоловічі професії найчастіше залишаються без змін: *лікар, інженер, фермер*. Характер людини описується виразами з *міцним характером, серце відкрите для людей, тверда у принципах, емоційна та співчутлива*. У польській мові чоловіка окреслюють слова *silny, odważny, stanowczy, opiekuńczy, twardy* (щодо характеру); жінку – *ładna, delikatna, czuła, mądra, łagodna, opiekuńcza*. Фемінітиви для соціальних ролей досить поширені: *nauczycielka, lekarka, dyrektorka*, а чоловічі форми професій – *lekarz, inżynier, kierownik*. Характер описується словосполученнями о *silnym charakterze, otwarte serce, stanowcza i konsekwentna, emocjonalna i wspólczująca*. Однак у польській мові фемінітиви вживаються дуже помірковано, навіть дещо обмежено, тоді як українській мові активно формуються нові фемінітивні форми, а іноді вони сприймаються як стилістично нейтральні або нові. Українська мова частіше використовує узагальнені прикметники та іменники для підкреслення традиційних ролей, тоді як польська формує більш структуровані вирази для професій і соціальних ролей. Обидві мови відображають культурні стереотипи: турботливість жінки через концепти *берегиня* і *opiekunka*, соціальну активність чоловіка через концепти *лідер* і *przywódcą*.

Невід'ємним компонентом етнокультурного образу жінки і у польській, і в українській традиції є уявлення про жіночу красу (передовсім увага акцентується на природну красу, яка надає жінці впевненості та унікальності), у повсякденному житті чималу роль відіграють особисті уподобання: *Красива жінка – впевнена у собі жінка; Красива жінка не завжди має досконалу зовнішність, але вона подобається собі, насолоджується собою* [6]. У медійному дискурсі акцентовано, що красива

жінка – це доглянута жінка: *Що робить жінку красивою? Комуś подобаються жінки стрункі, комуś пухкенькі, хтось любить брюнеток, а хтось найкрасивішими вважає блондинок. Але всі чоловіки, без винятку, сходяться на думці, що красива жінка повинна бути доглянутою. Точніше, тільки доглянута жінка може бути красивою* [8, с.178].

Як у польській, так і в українській мові традиційний образ чоловіків і жінок часто закріплені у фразеологізмах, прислів'ях та оцінних виразах. Чоловіка зазвичай сприймають як сильного, рішучого, відповідального за сім'ю та кар'єру, здатного захищати і приймати важливі рішення. Жінку традиційно уявляють як ніжну, турботливу, домашню, емоційно чутливу, відповідальну за виховання дітей і підтримку сімейного побуту. У польській мові також зустрічаються вислови, що підкреслюють роль чоловіка як лідера: *mężczyzna powinien być silny i odważny*, та жінки як берегині домашнього вогнища – *kobieta powinna dbać o dom i rodzinę*.

Сучасні чоловічі образи мають певний набір конститутивних ознак, які вказують на статус та роль особи. У цьому відношенні можна виділити такі складники чоловічої характеристики: 1) успішність, яка визначається кількістю зароблених грошей та досягнень на роботі; 2) твердість – інтерпретується в образі чоловіків у декількох формах: фізичній, розумовій та емоційній, передбачає впевненість у власних позиціях та їх відстоюванні, сміливість вчинків та поглядів; 3) надмірна та демонстративна маскуліність; 4) чоловік-звабник: завоювання жінки, отримання її прихильності; 5) чоловік-політик – лідер з акцентом на внутрішньо-особистісних характеристиках [7]. Як бачимо, чоловічий образ сконструйований на основі стереотипних уявлень про маскуліне і презентує такі чоловічі риси, як інтелект, незалежність, активність, агресивність, схильність до ризику, здатність до досягнень.

Образ чоловіка та жінки у народному світогляді – це складна контамінація архаїчних та християнських уявлень та цінностей, спільною засадою яких була ідея чоловічого домінування та жіночого підпорядкування. Жінка мала бути *“królową domowego ogniska”, “odpowiedzialną za wychowanie dzieci”, “oczekiwano od niej posłuszeństwa wobec męża i troski o rodzinę”, “jej wartość oceniano na podstawie zdolności kulinarnych, grascowitości i umiejętności dbania o dom”*[14, с. 213]. Чоловік часто асоціюється з силою, мужністю, відповідальністю, прагненням до матеріального забезпечення і соціального лідерства. Жінка уявляється як ніжна, мудра, терпляча, емоційно стабільна, здатна піклуватися про дітей і створювати затишок у домі. Українські прислів'я та вирази підкреслюють ці традиційні ролі, наприклад: *Чоловік – голова, жінка – шия, куди шия поверне, туди голова й дивиться*, що відображає гендерні очікування і соціальні норми.

Граматика значною мірою впливає на формування уявлень про чоловіка і жінку, оскільки рід, відмінки та закінчення у словах часто підкреслюють гендерну приналежність мовного персонажа або соціальної ролі. У польській та українській мовах рід і закінчення слів є важливими маркерами, що автоматично сигналізують про стать особи, навіть коли мова йде про професії, властивості або характеристики. У польській мові фемінітиви типу *nauczycielka*, *lekarka* граматично виділяють жінку в ролі професіонала, що формує уявлення про її соціальну позицію. Чоловічі форми професій часто залишаються без змін і вважаються стандартними, що підкреслює історичне домінування чоловіка в професійній сфері. Крім того, прикметники та дієприкметники узгоджуються з родом, тому характеристики, які описують чоловіка чи жінку, автоматично пов'язуються з гендером: *silny / silna*, *odważny / odważna*.

В українській мові рід і закінчення також виконують подібну функцію. Фемінітиви, такі як *вчителька*, *лікарка*, *директорка*, виділяють жінку у професійній чи соціальній ролі, тоді як чоловічі форми вживаються більш нейтрально: *вчитель*, *лікар*, *директор*. Прикметники та дієприкметники узгоджуються з родом і відображають уявлення про характер або стан особи: *сильний / сильна*, *терплячий / терпляча*, *уважний / уважна*. Граматичні маркери створюють мовні сигнали, які формують уявлення про чоловіка і жінку, підкреслюючи традиційні або соціально очікувані ролі, і водночас впливають на сприйняття особистості мовцем і слухачем. Вони не лише позначають стать, а й несуть культурно-соціальні та когнітивні відтінки, формують уявлення про чоловічі та жіночі якості.

Фразеологізми та прислів'я є важливим джерелом ментальних образів чоловіка і жінки, оскільки вони закріплюють традиційні уявлення про гендерні ролі, соціальні очікування та моральні цінності, передають культурні стереотипи і формують уявлення про поведінку та характер людини. Ці стійкі вирази не лише описують зовнішні або психологічні риси, а й відображають соціальні ролі, обов'язки та очікувану поведінку чоловіка і жінки в суспільстві.

У польській мові чоловіків традиційно описують як сильних, рішучих, відповідальних та здатних захищати сім'ю. Ці якості підкреслюються в прислів'ях та стійких виразах: *silny jak lew* – підкреслює фізичну силу та мужність чоловіка, *mężczyzna w domu jak strażnik* – акцентує на роль чоловіка як захисника сім'ї, *facet bez pieniędzy jak ryba bez wody* – гумористично підкреслює соціальну відповідальність чоловіка у забезпеченні родини, *gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta* – вислів, що підкреслює чоловічі суперечки і часом соціальні стратегії. Жінка у польських фразеологізмах та прислів'ях традиційно представлена як турботлива, ніжна, але іноді непостійна або хитра: фразеологізм *kobieta zmienna jest* – підкреслює мінливість емоцій, *kobieta opiekuńcza jak matka* – акцен-

тує роль жінки у вихованні дітей і догляді за родиною, *gdzie kobieta, tam kłopoty* – іронічно відображає культурні погляди щодо впливу жінки на сімейну динаміку, *nie ma jak u mamy* – фразеологізм підкреслює домашній комфорт і роль жінки як хранительки побуту. Ці приклади демонструють, що польська мова поєднує серйозні, оцінні характеристики з гумором та іронією, створюючи образи чоловіка і жінки, які одночасно відповідають традиційним очікуванням і соціальним нормам, але дозволяють комічну інтерпретацію.

В українській мові фразеологізми і прислів'я також відображають традиційні уявлення про чоловіка і жінку, але акцент більше робиться на моральні цінності, сімейні обов'язки та емоційну сферу: *чоловік – голова, жінка – шия* – чоловік приймає рішення, а жінка його підтримує або м'яко спрямовує, часом розум йде поруч з хитрістю: *Жінка як голова, а чоловік – шия: куди шия поверне, туди й голова дивиться; Жінка чоловіка і з торби витягне; Де біс не може, там жінку пошле*. У польській мові: *Mądra żona męża z biedy wyprowadzi; Za sukcesem mężczyzny stoi mądra kobieta* Фразеологічна система часто відображає ті культурні та світоглядні уявлення, які існували в народі від найдавніших часів. Кожна мова відзначається своєю оригінальною фразеологією, що пов'язано з неповторністю побуту, звичаїв, культури та ментальності народу. Фізичну силу та стійкість чоловіка підкреслює фразеологізм *сильний як бик; чоловік діло робить, а жінка казку розповідає* – іронічно відображає традиційні ролі у родині: чоловік активний у матеріальному забезпеченні, жінка – у духовному та емоційному вихованні, *мати – берегиня дому* – підкреслює турботу і відповідальність жінки за сімейне вогнище, *жінка плаче – серце в'яже* – емоційний вплив жінки на атмосферу в родині, *де жінка – там рада* – позитивно підкреслює здатність жінки створювати затишок і лад, *жінка без рук – як пташка без крил* – метафоричне відображення ролі жінки у виконанні домашніх обов'язків.

Особливе значення для самореалізації образу жінки має розум, який тлумачиться не стільки як рівень освіченості, а як здоровий глузд, життєва мудрість та кмітливість. Саме такий “розум” розглядається як запорука життєвої успішності жінки у родині: *На красиву жінку гарно дивитись, а з розумною гарно жити; Краса жінки минеться, а розум пригодиться; Розумна жінка з біди вирятуює, а дурна ще втовкмачить*; пол. *Gdzie żona rozumna, tam dom w dostatku; Mądra żona męża z biedy wyprowadzi; Za sukcesem mężczyzny stoi mądra kobieta; Nie uroda lecz rozum żonę zdoła; Rozumna żona – spokój w domu; Gdzie diabeł nie może, tam babę pošle*. Прислів'я *U kobiety włos długi, a rozum krótki* виражало загальне переконання чоловіків про те, що жінки дурніші від них.

Українські фразеологізми і прислів'я часто містять природні метафори, пов'язані з тваринами, рослинами або побутом, що підкреслює глибоку історичну та культурну прив'язаність до традиційного способу

життя: *Жінка – мов лоза: куди треба, туди й гнеться; Наречена мусить, як верба, всюди прийматись; Вперлась, як свиня в город; Один жіночий палець більше потягне, як ярмо волів;* у польській мові: *Żona jak pszczołka – i dom pełen miodu; Lepiej z niedźwiedziem w jaskini niż z kłótliwą żoną w izbie.*

Отже, попри різні мовні форми, польські та українські прислів'я і стійкі вирази мають низку спільних мотивів:

1. Чоловік як сильний, відповідальний, здатний забезпечити сім'ю і захистити її.

2. Жінка як турботлива, ніжна, емоційно чутлива, відповідальна за дім і дітей.

3. Поділ ролей у сім'ї та суспільстві – чоловік приймає рішення і діє, жінка підтримує та виховує.

4. Відображення моральних та соціальних очікувань – прислів'я підкреслюють чесноти, обов'язки та риси характеру, важливі для функціонування сім'ї та громади.

Водночас спостерігаються і відмінності:

1. Стиль та тон: польські прислів'я часто містять гумор, іронію та перебільшення, тоді як українські – серйозніші, з моральним або сімейним акцентом.

2. Метафори та образи: польські вирази частіше використовують соціальні ситуації, професійні ролі, гумористичні порівняння, а українські – образи природи, тварин і побуту, що робить їх більш метафоричними та емоційно насиченими.

3. Стереотипізація та гендерна чутливість: у польській мові сучасні фразеологізми легше адаптуються до нових ролей і гендерної рівності, тоді як в українській мові традиційні стереотипи зберігаються сильніше, хоча поступово змінюються під впливом медіа та освіти.

Фразеологізми та прислів'я у польській і українській мовах відображають глибоко закріплені культурні уявлення про чоловіка і жінку, зберігаючи традиційні ролі, очікувану поведінку і моральні цінності. Спільними мотивами є сила, рішучість і захисна функція чоловіка, турбота, ніжність і емоційна чутливість жінки, а також поділ сімейних і соціальних обов'язків. Водночас відмінності проявляються у стилі, метафоричності і гумористичних елементах, що надає кожній мові своє культурне забарвлення.

Сучасна культура та медіа суттєво змінюють ментальний образ чоловіка і жінки в українській та польській мовах, формуючи нові уявлення про їхні ролі та характеристики. Медійний дискурс відображає систему суспільних поглядів на чоловіка і жінку, їхні соціальні ролі та стосунки. Традиційно чоловікам і жінкам приписують опозиції: *ініціативність – рецептивність, активність – пасивність, логічність – інтуїтивність, влада – підпорядкування* тощо [7, с. 176].

У польській мові з'являються прикметники та оцінні вирази, що описують жінку як *niezależna* (незалежна), *ambitna* (амбітна), *przedsiębiorcza* (підприємлива), *pewna siebie* (впевнена у собі), а чоловіка як *wrażliwy* (чутливий), *troskliwy* (турботливий), *elastyczny* (гнучкий), *zaangażowany* (активно залучений), що відображає сучасні очікування щодо професійної та сімейної ролі. Наприклад, сучасні вислови «*kobieta sukcesu*» (успішна жінка) або «*troskliwy tata*» (турботливий тато) демонструють зміщення акцентів із традиційних стереотипів та образів на самореалізацію та партнерство.

В українській мові аналогічні тенденції проявляються через прикметники та оцінні характеристики, що підкреслюють активність, незалежність і відповідальність: жінка може *бути самотійна, амбіційна, підприємлива, рішуча*, а чоловік – *чутливий, турботливий, гнучкий, відповідальний*. Нові стійкі вирази, такі як «*успішна жінка*», «*тато, що виховує дітей*», «*чоловік у соціальній сфері*», демонструють розширення традиційних уявлень про гендерні ролі.

Аналізуючи образ жінки у традиційних і нових медіа, Г. Ковальова звертає увагу на такі типи: 1) «гарна жінка, жінка-модель» (образ сформовано на основі вербальної та візуальної інформації); 2) «ділова жінка, жінка-професіонал» (образ представлений через біографічні матеріали та інтерв'ю з відомими жінками); 3) «щаслива жінка» (образ щасливої жінки в особистому житті, створений за допомогою текстів про щасливе кохання, гармонійні взаємини в шлюбі); 4) «секс-символ» (образ жінки, наділеної красою, елегантністю, сексапільністю); 5) «дружини-матері» (образ жінки, пов'язаний з родиною, вихованням дітей, домашньою роботою [3, с. 154–155]).

Сучасні мовні практики у польській та українській мовах створюють більш гнучкий і різноманітний ментальний образ чоловіка і жінки, у якому ключовими стають індивідуальність, здатність до самовираження, соціальна активність і партнерство, а традиційні ролі поступово збагачуються новими соціокультурними значеннями.

Порівняльний аналіз ментальних образів чоловіка і жінки в польській та українській мовах дозволяє виділити як спільні риси, так і відмінності, що відображають культурні, соціальні та мовні особливості кожної спільноти. Спільними рисами ментального образу чоловіка і жінки у двох культурах можна виділити такі: по-перше, у обох мовах традиційно закріплені подібні уявлення про чоловіка і жінку. *Чоловік* асоціюється із силою, рішучістю, відповідальністю, здатністю захищати сім'ю та приймати важливі рішення; *жінка* – з турботою, ніжністю, емоційною чутливістю та відповідальністю за виховання дітей і домашній побут. Ці стереотипні характеристики відображаються у лексиці, прислів'ях, фразеологізмах та граматичних маркерах. Наприклад, як у польській, так і в українській мовах поширені вислови про чоловіка як

лідера та захисника (*сильний як бик*, у польській – *silny jak lew*) і про жінку як берегиню дому (в українській мові – *мати – берегиня дому*, у польській – *kobieta opiekuńcza jak matka*). По-друге, у сучасних умовах обидві мови демонструють тенденції до зміни цих образів під впливом медіа, глобальної культури та феміністичних рухів. У польській і українській мовах з'являються нові прикметники та оцінні вирази, що описують жінку як незалежну, амбітну, підприємливу, а чоловіка – як чутливого, турботливого, емоційно відкритого і соціально активного. Фемінітиви та нейтральні форми професій підкреслюють рівність статей і розширюють соціальні ролі для обох гендерів.

Однак спостерігаються і відмінності. Головна відмінність полягає у граматичній реалізації гендеру та мовних традиціях. У польській мові фемінітиви більш усталені і обов'язкові в офіційних контекстах, а словниковий набір стійких виразів містить більше гумору і перебільшень. Українська мова лише активно формує фемінітиви, іноді вони сприймаються як нові або стилістично нейтральні, а прислів'я та фразеологізми частіше підкреслюють моральні або сімейні аспекти ролей чоловіка і жінки. Також помітна різниця у культурних акцентах. У польській мові образи часто демонструють соціальну активність і самореалізацію, у тому числі через гумористичні вислови (*facet bez pieniędzy jak ryba bez wody*), тоді як українські вирази акцентують традиційні обов'язки, родинну відповідальність і моральні якості (*жінка казку розповість, а чоловік діло зробить*). Схожість між ментальними образами полягає у загальній структурі уявлень про чоловіка як сильного і відповідального та жінку як турботливу і ніжну, а також у тенденціях до сучасної трансформації образів під впливом культури і медіа. Відмінності проявляються у граматичних маркерах, ступені усталеності фемінітивів, стилістичних особливостях і культурних акцентах, що підкреслюють різні підходи польської та української мов до відображення гендерних ролей.

Висновок. Ментальні образи чоловіка і жінки в польській та українській мовах є складною когнітивною і культурною категорією, яка формується під впливом історичних традицій, соціальних норм, психологічних уявлень і мовних особливостей. Аналіз лексики, граматичних маркерів, прислів'їв, фразеологізмів та сучасних мовних практик показує, що ці образи мають як спільні риси, так і помітні відмінності. Особливо це стосується образу жінки. Традиційний образ жінки, прив'язаної до дому, поступається місцем образу успішної кар'єристки або амбітної лідерки. Сучасні жінки можуть досягати значних успіхів у політиці, науці, бути на керівних посадах у великих компаніях, підприємствах, установах. Традиційно вважалося, що головна цінність жінки – її краса та доглянутість. Сучасне уявлення – інтелект, компетентність і саморозвиток не менш важливі, ніж зовнішність. Дедалі більше популяризується наука, освіта, підприємництво серед жінок.

Схожості між польськими та українськими ментальними образами полягають у тому, що чоловік традиційно постає як сильна, рішуча, відповідальна особа, здатна забезпечити сім'ю та захищати її, а жінка – як турботлива, ніжна, емоційно чутлива, відповідальна за домашнє господарство та виховання дітей. Ці уявлення закріплені в лексиці, граматиці, прислів'ях та стійких словосполученнях, що формують стереотипи та соціальні очікування щодо ролей статей.

Фразеологізми та прислів'я відіграють особливу роль у відображенні цих образів. Польські висловлювання часто поєднують серйозні характеристики з гумором та перебільшенням, демонструючи соціальні, професійні або побутові аспекти ролей. Українські прислів'я підкреслюють моральні цінності, сімейні обов'язки та метафоричні образи, пов'язані з природою та побутом. Незважаючи на відмінності у стилі та метафорах, у обох мовах зберігається спільний мотив: чоловік як захисник і лідер, жінка як берегиня сім'ї та емоційна опора. Граматичні маркери, такі як рід, відмінки, фемінітиви та узгодження прикметників, також впливають на формування ментальних образів. Польська мова має перелік усталених фемінітивів та обов'язкову граматичну диференціацію, тоді як українська мова активно формує нові фемінітиви і поступово адаптує їх у сучасному мовленні.

Сучасна культура та медіа сприяють трансформації традиційних стереотипів та образів. Нові висловлювання та фразеологізми відображають сучасні очікування щодо партнерства, самореалізації та рівності статей, демонструючи гнучкість і різноманітність ментальних образів.

Отже ментальні образи чоловіка і жінки в польській та українській мовах поєднують традиційні уявлення з сучасними трансформаціями, відображають культурні, соціальні та мовні особливості, а також демонструють, як мова формує та передає гендерні ролі. Польська мова більше орієнтована на гумор і соціальну активність, українська – на моральні цінності та родинну відповідальність, але обидві спільноти відображають подібні когнітивні та культурні архетипи, що визначають образ чоловіка і жінки в суспільстві.

Література

1. Маковійчук Л. В. Гендерні стереотипи та їхній вплив на мовну ідентичність. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2025. С. 180–185.
2. Дем'яненко Н. Національно марковані стереотипи у фразеологічних одиницях польської та української мов. *Київські полоністичні студії*, 2025. Том 41. С. 450–466.
3. Ковальова Г.П., Данілі'ян В.О. Трансформація жіночої гендерної ідентичності в сучасному медіапросторі. *Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого*, 2025. Том 10. С. 100–105.

чної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, 2011. № 11. С. 148–158.

4. Резнік А. Гендерні стереотипи та патріархальний дискурс у фразеології української мови, 2025. С. 112–118. URL: <https://www.mold.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/123/105>.

5. Сім труднощів, з якими неминуче стикається кожна красива жінка. Ukr.Media. 26.07.2018. URL: <https://ukr.media/psihologiya/366985/>

6. Ставицька Л.О. Гендерні стереотипи в сучасній українській мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами мати, батько). *Дивослово*, 2005. № 5. С. 47–51.

7. Ставицька Л.О. Гендер: мова, свідомість, комунікація. Київ : КММ, 2015.

8. Сукаленко, Т. М. Гендерні стереотипи в мові сучасних ЗМІ. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія». Випуск 48*, 2021. С. 174–183.

9. Шкіцька, І. Ю. Опозиція «чоловіче–жіноче» у польських і українських пареміях. *Українська мова*, 2025. № 1 (93). С. 52–68.

10. Шкіцька, І. Відображення стереотипних уявлень про жінок у пареміях: польсько–українські паралелі. Мова: класичне–модерне–постмодерне. Випуск 10, 2024. С. 135–161.

11. Grzegorzczukowa R. O rozumieniu prototypu i stereotypu we współczesnych teoriach semantycznych. *Język a kultura*, Wrocław, 1998. T. 12. S. 109–116.

12. Kardela H. Tak zwana gramatyka kognitywna a problem stereotypów, *Etnolingistyka*, Lublin, 1988. T.1. S. 35–45.

13. Kopański W. Słownik mitów i tradycji kultury. Warszawa, 2003.

14. Łazarowycz O. Stereotyp kobiety w polskim i ukraińskim obrazie świata. *AD ASTRA PER VERBA*. Monografia. Red. A.Niekrewicz, J. Rutkowska i in. Gorzów Wielkopolski, 2025. S. 205-221.

15. Nowy słownik poprawnej polszczyzny, red. A. Markowski. Warszawa, 2000.

16. Panasiuk J. O zmienności stereotypów. *Język a kultura*. 1998. T. 12. Wrocław. S. 84–99.

17. Pisarek W. Wyobrażenie o polskich typach regionalnych. *Zeszyty Prasoznawcze*, 1975. Nr 1. S. 73–78.

MENTAL IMAGE OF MEN AND WOMEN IN THE POLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES: A COMPARATIVE ASPECT**Olha Lazarovych, Sofia Fedynchuk***Vasyl Stefanyk Precarpathian National University**76015, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 57**email: if_filolog@ukr.net*

The article presents a comparative analysis of the semantics of the lexemes чоловік/mężczyzna (man) and жінка/kobieta (woman) in the Ukrainian and Polish linguistic and cultural traditions, as well as the ways of forming their mental image. In both Ukrainian and Polish, this image has traditionally been based on gender roles in which a man was associated with strength, active engagement, and the role of the head of the family, while a woman was linked with emotionality, care, motherhood, and the role of the guardian of the home.

*However, the linguistic worldview is undergoing transformation: traditional perceptions of role models are being supplemented by modern concepts of partnership and equality. Cultural codes are shifting from patriarchal stereotypes toward a model grounded in equal rights and individual personal qualities. Consequently, the traditional (stereotypical) image of men and women is also changing. Therefore, **the aim** of this study is to present the results of research on a fragment of the linguistic worldview concerning the image of men and women in Polish and Ukrainian cultures, as well as to analyze their common and distinctive features in the light of contemporary gender studies. **The subject** of the research is the mental image of women and men in the Polish and Ukrainian linguistic worldview within two related languages. The authors employ **methods** of semantic and comparative analysis with elements of cognitive, structural, and descriptive approaches. **The results** allow us to conclude that the contemporary mental image of men and women has significantly changed compared to traditional perceptions in both Ukrainian and Polish cultures.*

Keywords: *linguistic worldview, mental image, man, woman, connotations, context, comparative analysis.*